

УДК 633.1:(477.72)

ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНА В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ ЯК ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РІЛЛІ

*Н.О.Безпалова, заступник головного бухгалтера
Херсонське обласне виробниче управління меліорації
і водного господарства*

Проблема виробництва достатньої кількості зерна для повного забезпечення потреб кожного регіону і держави в цілому набуває дедалі більшої актуальності. У 2003 році при валовому виробництві зерна в Україні 20,2 млн.тонн його не вистачає як на продовольчі потреби, так і особливо на кормові цілі. Ще більшими темпи зниження виробництва зерна в останні роки були в Херсонській області.

Вкрай важливим завданням у зв'язку з цим є визначення, аналіз та осмислення останніх (за 2003 рік) даних виробництва зерна в розрахунку на одиницю площі ріллі в області на фоні

аналогічних даних впродовж дванадцяти останніх років у порівнянні з показниками 1990 року. Важливим є також визначення масштабів та основних причин занепаду зернового господарства впродовж періоду реформування агропромислового виробництва.

Матеріали і методи досліджень. Об'єктами досліджень були показники виробництва зерна у господарствах усіх категорій області, в тому числі у сільськогосподарських підприємствах та селянських (фермерських) господарствах. Дослідження проводили з використанням економіко-статистичного, монографічного методів та методу порівняння за статистичними даними [1,2,3,6].

Результати досліджень. Валове виробництво зерна в області за 1998-2003 рр. в середньому становило 1368 тис.тонн, що в два рази менше в порівнянні з 1990 роком, коли його виробництво (у вазі після доробки) сягало 2792 тис.тонн (табл.1).

Таблиця 1

Показники виробництва зерна в Херсонській області
(всі категорії господарств)

Показники	Роки							2003р. у % до 1990р.
	1990	1998	1999	2000	2001	2002	2003	
Загальна посівна площа с.-г. культур, тис.га	1578	1427	1411	1277	1364	1359	1134	71,86
Площа збирання зернових культур, тис.га	798,6	725,8	670,5	677,7	822,4	705,3	456,7	57,19
Валовий збір зернових культур, тис.тонн	2792	1540	1381	1166	2180	1537	405	14,51
Урожайність зернових культур, ц/га	35	21,2	20,6	17,2	26,5	21,8	8,9	25,4

Катастрофічно низьким було валове виробництво зернових і зернобобових культур у 2003 році — лише 405 тис.тонн. До речі, виробництво зерна в області в 1989 році сягало 3,0 млн.тонн.

Значне зменшення площі збирання зернових культур у 2003 році пояснюється тим, що значна площа посівів озимих зернових в зиму 2002-2003 рр. загинула від несприятливих погодно-кліматичних умов. Пересіяти ж усі площі, де загинули озимі зернові культури, якими зерновими сільськогосподарські підприємства не спромоглися.

Зважаючи на те, що питома вага зернових культур у переважній більшості років займала половину, а в окремі останні роки — 52-60% загальної посівної площі, показники виробництва зерна без перебільшення визначальною мірою характеризують економічну ефективність використання всіх площ посівів, а відтак — і загальної площі ріллі області. Важливим об'єктивним натуральним показником економічної ефективності використання ріллі є показник виробництва зерна в розрахунку на 100 га ріллі. Цей показник враховує як зміну площ посіву зернових культур в динаміці років і їх питому вагу в структурі всіх посівів сільськогосподарських культур, так і рівень врожайності зерна з одного гектара.

Найвищим рівень виробництва зерна на 100 га ріллі області був у 1990 році — 1591 ц (табл. 2). У наступні 13 років цей показник значно знизився. У 2003 році він становив лише 229 ц, що майже в сім разів менше в порівнянні з 1990 роком.

Виробництво зерна на 100 га ріллі в сільськогосподарських підприємствах (без врахування фермерських господарств) у більшості років було суттєво вищим від середніх обласних показників і значно вищим від показників у селянських (фермерських) господарствах.

Побудована нами вирівняна крива динаміки врожайності зернових культур в області за 14 останніх років (1990-2003) чітко свідчить про значне її зниження, закономірне, а не випадкове, обумовлене циклічністю повторень врожайних і неврожайних років, як те пояснюють окремі дослідники.

Невірна оцінка стану зернового виробництва, відверте замовчування недоліків або (що ще гірше) намагання прикрасити показники, на наше переконання, завдає значної шкоди розвитку галузі. В такому разі зникає необхідність і потреба поправляти систему складових виробництва.

Проведений аналіз показує, що основними причинами значного зниження врожайності і валового збору зерна впродовж багатьох останніх років були зменшення використання органічних добрив у рослинництві сільськогосподарських підприємств області з

9875 тис.тонн у 1990 році до 184 тис.тонн у 2002 році, або майже у 54 рази, зменшення внесення мінеральних добрив під посіви зернових культур з 140 кг діючої речовини на гектар у 1990 році до 10 кг у 2000 році і 16 кг у 2001 році.

В області за досліджуваний період багаторазово зменшилося застосування хімічних засобів захисту рослин від шкідників, хвороб та бур'янів, що також суттєво негативно впливало на врожайність зернових культур.

Негативно вплинуло на врожайність зернових культур значне погіршення матеріально-технічної бази сільського господарства. Парк зернозбиральних комбайнів у сільському господарстві з 4470 штук у 1990 році зменшився до 1654 штук у 2002 році, або в 2,7 рази, а тракторів відповідно — з 26860 штук до 9723 штук, або в 2,8 рази [6].

Навантаження зернових культур на один комбайн, за нашими розрахунками, з 179 га підвищилося до 426 га, або в 2,4 рази, що багаторазово подовжує строки збирання і призводить до втрат значної кількості зерна. На 1000 га ріллі у 1990 році налічувалося 15,3 тракторів, а у 2002 році — 5,5 тракторів, або в 2,8 рази менше.

На рівень врожайності та валового збору зернових культур впродовж багатьох останніх досліджуваних років вкрай негативно, за нашою оцінкою, впливало багаторазове зменшення придбання та витрат сільським господарством паливо-мастильних матеріалів. У 1990 році витрати сільським господарством автомобільного бензину становили 130,6 тис.тонн і дизельного пального — 270,8 тис.тонн, а у 2002 році відповідно — 13,2 тис.тонн і 56,7 тис.тонн [4, 6]. Які об'єми робіт тракторами, вантажними автомобілями та комбайнами на тій самій площі землекористування сільськогосподарські підприємства могли виконати, якщо витрати дизельного пального зменшилися у 4,8 рази, а автомобільного бензину відповідно — майже у десять разів? Напевно, без перебільшення, на застарілій зношеній техніці, — теж багаторазово менші. Це, без сумніву, зумовлювало порушення вимог агротехніки вирощування сільськогосподарських культур, у тому числі і зернових.

Таблиця 2

Виробництво зерна на 100 га ріп্পі в Херсонській області *

Роки	По області, всього			у тому числі					
	валовий збір зерна, тис.тонн	площа ріп্পі, тис.га	виробництво зерна на 100 га ріп্পі, ц	сільськогосподарські підприємства (без фермерських господарств)		селянські (фермерські) господарства			
				валовий збір зерна, тис.тонн	площа ріп্পі, тис.га	виробництво зерна на 100 га ріп্পі, ц	валовий збір зерна, тис.тонн	площа ріп্পі, тис.га	виробництво зерна на 100 га ріп্পі, ц
1990	2792	1754,4	1591	2770	1618	1712	-	-	-
1991	1915	1755	1091	1901	-	-	-	-	-
1992	2184	1755,2	1244	2088	-	-	7,5	-	-
1993	2378	1760,7	1351	2240	1570	1426	54,9	54,9	1000
1994	1756	1763,5	996	1606	1582	1016	55,9	76,8	728
1995	1772	1767,4	1003	1610	1567	1027	35,3	81,5	433
1996	974	1770,1	550	849	1565	542	18,2	84,1	216
1997	2554	1771	1442	2322	1563	1486	49,1	84,8	579
1998	1540	1770,8	870	1372	1533	893	40	86,2	464
1999	1381	1770,8	780	1186	1444	821	42,1	97,1	434
2000	1166	1772,5	658	890	1199	742	95,1	127,5	746
2001	2180	1773,3	1229	1465	1089	1345	212,3	160,4	1324
2002	1537	1775,1	866	985	969	1017	139,2	167,2	833
2003	405	1772,0**	229	248	960**	258	31,8	166,9**	191

* Таблиця складена і розрахована за статистичними даними [1, 2, 3, 6]

** Попередні дані

За період реформування агропромислового виробництва значно погіршилося використання зрошуваних земель. Наприклад, у 2001 році з наявних 431,1 тис.га зрошуваних земель в області фактично було полито лише 116,2 тис.га з кратністю поливів 1,0 [5].

У зерновому виробництві області накопичилися також інші проблеми, які призводять до значного зниження врожайності зернових культур і зменшення валового збору зерна.

Наведені показники внесення під посіви мінеральних і органічних добрив, багаторазового зменшення кількості тракторів, зернозбиральних комбайнів, багаторазового зменшення витрат дизельного пального та автомобільного бензину, значне погіршення використання зрошуваних земель в останні роки переконливо свідчать про обвальні темпи деінтенсифікації рослинництва області в цілому і зернового виробництва зокрема.

Таким чином, впродовж 1990-2003 рр. у Херсонській області значно знизилася економічна ефективність використання ріллі, визначальним показником чого є значне зниження врожайності зернових і зернобобових культур та значне зменшення виробництва зерна у розрахунку на 100 га ріллі через обвальні темпи деінтенсифікації галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодоягідних та виноградних насаджень по області у 2003 році // Статистичний збірник. – Херсонське обласне управління статистики. – Херсон, 2004. – 214 с.

2. Наявність земель та розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях // Статистичний збірник. – Державний комітет статистики України. – К., 2003. – 73 с.

3. Рослинництво 2001 рік // Статистичний збірник. – Херсонське обласне управління статистики. – Херсон, 2002. – 70 с.

4. Саблук П.Т. Агропромислове виробництво: стан, тенденції (1990-1997). – К.: ІАЕ УААН, 1997. – 436 с.

5. Снеговой В.С. Проблемы орошаемого земледелия юга Украины в новых условиях хозяйствования // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Спеціальний випуск 3 (23). – Том II. – Миколаїв, 2003. – С. 345-357.

6. Статистичний щорічник Херсонської області за 2002 рік // Херсонське обласне управління статистики. – Херсон, 2003. – 361 с.